Інститут проблем виховання
Академії педагогічних наук України

Попова Діана Анатоліївна

УДК: 37.035

Формування загальнолюдських цінностей у старшокласників засобами масової інформації в сучасних умовах

13.00.07 – теорія і методика виховання

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2002

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Рівненському економіко-гуманітарному інституті.

Науковий керівник:	доктор педагогічних наук, професор Дем'янчук Анатолій Степанович; Рівненський економіко-гуманітарний інститут, ректор
Офіційні опоненти:	доктор педагогічних наук, професор Євтух Микола Борисович, Відділення педагогіки і психології вищої школи АПН України, академік-секретар кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, Докукіна Олена Михайлівна, вчений секретар Інституту проблем виховання АПН України
Провідна установа:	Волинський державний університет ім. Л.Українки, кафедра педагогіки, Міністерство освіти і науки України, м. Луцьк

Захист відбудеться 23 квітня 2002 р. о 14:00 на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.454.01 в Інституті проблем виховання АПН України за адресою: 04060, м. Київ, вул. М. Берлинського, 9.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Інституту проблем виховання АПН України (04060, м. Київ, вул. М. Берлинського, 9.)

Автореферат розіслано 22 березня 2002 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради Г.П. Пустовіт

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Загострення глобальних проблем сучасності, інтернаціоналізація суспільного життя і виробництва диктують всьому людству необхідність засвоєння загальнолюдських цінностей. Це, в свою чергу, визначає орієнтири у конструюванні освітньо-виховного процесу в школі. Закон "Про освіту", Державна національна програма "Освіта. Україна XXI століття" виняткової ваги надають завданням забезпечення орієнтації освіти молоді на "глобальні проблеми, усвідомлення пріоритетності загальнолюдських цінностей над груповими і класовими", на формування "цілісної картини світу, духовності, культури особистості і планетарного мислення" .

Серед детермінуючих факторів цих процесів суттєве значення відіграють засоби масової інформації (ЗМІ), які в останні десятиліття широко проникають в усі сфери життя й діяльності людини. За своєю сутністю, існування єдиного інформаційного простору - досить важливий фактор загальнолюдської інтеграції в соціальній, політичній, науковій сферах і, особливо, в сфері освіти. Головними освітньо-значущими факторами цих змін є:

– науково-технологічна революція у сфері виробництва і розподілу, яка формує єдиний світовий природно-господарський і фінансово-економічний комплекс;

– інформаційна революція, яка якісно перетворює суспільство та функції влади;

– постійно зростаюча інформатизація суспільства;

– розвиток нових форм співробітництва у вирішенні актуальних проблем освіти, науки, культури, бізнесу, виробництва.

У сучасному суспільстві, в силу різних причин, виникло ряд протиріч соціально-психологічного і педагогічного характеру, які гальмують його рух до безпечного майбутнього. До цих протиріч належать:

– низький рівень усвідомлення суспільством глобальних проблем, що постали перед людством, зокрема, екологічних, економічних, інформаційних;

– недостатність, розрізненість і фрагментарність знань про природу, суспільство та сучасний світ, що сформувались у більшості населення у результаті дії традиційних, застарілих освітніх систем й інтенсивного потоку безсистемної інформації;

– падіння моралі на рівні особистості й суспільства, за умови зростання технологічної могутності людини.

У цих умовах для того, щоб визначити напрям перетворень у системі освіти та виховання, необхідно з’ясувати закономірності розвитку інформаційного суспільства й механізми впливу інформаційних процесів на розвиток особистості. Без дослідження та осмислення цих процесів, будь-які інноваційні освітні технології будуть неефективними.

Отже, актуальність дослідження визначається такими чинниками:

1. Зростанням ролі ЗМІ в житті суспільства, необхідністю виявлення і аналізу їхньої ролі в системі факторів формування ціннісних орієнтацій школярів взагалі і формування загальнолюдських цінностей зокрема.

2. Потребою виявлення існуючих протиріч, проблем і пошуку шляхів їх вирішення в процесі впливу ЗМІ на формування загальнолюдських цінностей у старшокласників, оскільки ЗМІ є одним із постійних і дієвих виховних факторів, що впливають на дітей.

3. Зростанням значущості соціально-педагогічного аналізу впливу ЗМІ на формування ціннісних орієнтацій школярів, який, як свідчить практика і досвід останніх років, далеко не завжди має позитивний характер.

4. Загостренням протиріч між системою моральних цінностей молоді, які змінились значною мірою під впливом ЗМІ, та непідготовленістю педагогічних кадрів до виховної роботи у сучасних умовах; між потребами суспільства в певних духовних і моральних

якостях майбутніх громадян і характером, змістом діяльності ЗМІ щодо їх формування, відсутністю сучасної наукової розробки рекомендацій щодо можливостей формування загальнолюдських цінностей засобами масової інформації.

Сучасний стан вивчення проблеми формування загальнолюдських цінностей та впливу засобів масової інформації на цей процес визначається результатами досліджень не лише у педагогіці, але й у соціології, психології, філософії.

Кризовість людського буття у всесвітньому масштабі, процес переоцінки цінностей, який відбувається сьогодні у суспільстві привернули увагу філософів до цілого ряду аксіологічних проблем. Так, аспекти формування загальнолюдських цінностей аналізувались у працях М.М.Бережного, М.П.Бочарова, А.А.Гусейнова, В.П.Давидова, Л.М.Єгорової, Н.С.Загорської, А.П.Здравомислова, В.П.Коблякова, А.С.Капто, Ю.П.Перова, П.М.Таланчука, І.М.Фролова, Ю.А.Шрейдера, зарубіжних філософів Г.Парсонса, Е.Фромма, Ф.Фукуями та ін.

Загальнолюдські цінності у психологічному контексті розглядали Б.С.Братусь, Є.А.Клімов, В.Б.Швирков. Педагогічні аспекти формування загальнолюдських цінностей вивчали Х.М.Асоєв, А.А.Бодальов, С.Г.Вершловський, Б.С.Гершунський, С.У.Гончаренко, В.П.Зінченко, І.А.Зязюн, В.А.Караковський, П.В.Конанихін, З.А.Малькова, Ю.І.Мальований, Є.Б.Моргунов, Л.І.Новікова, О.В.Сухомлинська, Дж.Хазард (США), Р.Шейерман (США) та ін.

У колишньому СРСР дослідження педагогічних можливостей ЗМІ було розпочато ще у 60-ті роки. На сьогоднішній день накопичені дані, які дозволяють стверджувати, що ЗМІ у значній мірі формують уявлення дітей про навколишню дійсність, розширюють їхній світогляд, водночас є самостійним джерелом знань, яке здатне надавати повноцінну інформацію, і специфічним видом наочності, образною моделлю дійсності. Зокрема, проблеми впливу ЗМІ на особистість розглядали Н.Д.Горячев, С.Я.Дем'янчук, В.В.Єгоров, Н.В.Іванова, Ю.С.Лошкарьов, А.В.Мудрик, М.З.Тиморшин та ін.

Ряд досліджень присвячені ролі впливу окремих ЗМІ (преси, радіо, телебачення та кіно). Ці проблеми вирішуються в працях А.Г.Акопяна, Г.А.Галочкіної, Н.В.Іванової, Г.С.Лабковської, Б.Н.Лозовського, А.А.Музирі, Л.К.Самхлядової, Г.А.Усової.

Проблемам “медіа-освіти” та “аудіовізуальної грамотності” молоді присвятили свої роботи ряд зарубіжних вчених-педагогів: Ж.Берже (Швейцарія), А.Моль (Франція), Л.Поршер (Франція), М.Тарді (Франція), С.Френе (Франція).

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження входить до комплексного плану і наукової комплексної програми Рівненського економіко-гуманітарного інституту “Психолого-педагогічні основи гуманізації навчання та виховання у школах та вищих навчальних закладах”. Тема дослідження затверджена на засіданні Ради з координації наукових досліджень Академії педагогічних наук України в галузі педагогіки та психології, протокол №4 від 4 червня 1998р.

Усі зазначені вище обставини зумовили вибір теми нашого дослідження, визначили його об'єкт, предмет, мету і завдання.

Об'єктом дослідження є процес формування у старшокласників загальнолюдських цінностей засобами масової інформації.

Предметом дослідження – педагогічні засоби корегування впливу засобів масової інформації на формування в учнів старших класів загальнолюдських цінностей.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування експериментальної програми формування у старшокласників загальнолюдських цінностей засобами масової інформації.

Гіпотеза дослідження: ефективність використання ЗМІ в процесі формування загальнолюдських цінностей суттєво зростає, а негативний вплив нейтралізується, якщо

враховуються психологічні особливості сприйняття інформації старшокласниками, здійснюється систематичне педагогічне керівництво індивідуальним сприйняттям інформації, відбувається залучення учнів до сумісної соціально значущої практичної діяльності, яка ґрунтується на гуманних міжособистісних взаєминах. Формування загальнолюдських цінностей ЗМІ може бути керованим процесом, якщо органічно включити матеріали мас-медіа у систему навчально-виховної роботи школи, організувати творчу діяльність і спілкування старшокласників.

Досягнення поставленої мети й перевірка гіпотези передбачали вирішення таких **завдань дослідження:**

– на основі аналізу стану досліджуваної проблеми в педагогічній теорії і практиці виявити рівень сформованості у старшокласників загальнолюдських цінностей;

– охарактеризувати засоби масової інформації як специфічний фактор формування у старшокласників загальнолюдських цінностей;

– вивчити особливості сприйняття старшокласниками матеріалів ЗМІ;

– теоретично обґрунтувати зміст, форми і методи педагогічного керівництва процесом формування у старшокласників загальнолюдських цінностей ЗМІ та експериментально перевірити ефективність розробленої програми у навчально-виховній діяльності загальноосвітньої школи;

– обґрунтувати і розробити методичні рекомендації для вчителів та вихователів щодо формування у старшокласників загальнолюдських цінностей засобами масової інформації в навчально-виховному процесі школи.

Методологічною основою дослідження є аксіологічні теорії формування особистості, її ціннісних орієнтацій, психологічна теорія мотивації, теорія інтеріоризації загальнолюдських цінностей в сферу особистісних цінностей; положення психолого-педагогічної науки про взаємозв'язок навчання, виховання і розвиток особистості, про соціальну поведінку та особливості її формування в умовах науково-технічної революції, а також концепції демократизації, гуманізації освіти і виховання, положення Закону України "Про освіту", Державної національної програми "Освіта. Україна XXI століття".

У ході теоретичного вивчення проблеми, проведення дослідно-пошукової роботи та обробки дослідно-експериментальних даних застосовувались як загальнонаукові, так і спеціальні **методи дослідження:**

теоретичні: аналіз філософської, соціологічної, психолого-педагогічної літератури та узагальнення здобутих даних, класифікація, моделювання, побудова аналогії, порівняння, інтегрування, аналіз та узагальнення експериментальних даних, аналіз передового педагогічного досвіду;

емпіричні: соціологічні методи, діагностичні методи, анкетування, бесіди, усні та письмові опитування, пряме і включене спостереження, самоспостереження, прогностичні методи (експертні оцінки, незалежні оцінки), експериментальні методи, вивчення документів тощо.

Дослідження проводилось з 1996р. до 2001р. у Рівненських загальноосвітніх школах I-III ступенів №№1, 6, 9, 15, 22 та Квасилівській ЗОШ Рівненського району. На різних етапах дослідження в експериментальній роботі було задіяно 545 учнів міських та сільських шкіл.

Дослідження було проведено в кілька етапів.

Перший етап (1996-1997рр.) - аналітично-констатуючий. Він характеризувався вивченням філософської, соціологічної, психолого-педагогічної літератури, обґрунтуванням проблеми, формулюванням робочої гіпотези, базових понять дослідження, вивченням педагогічного досвіду використання ЗМІ в системі навчально-виховної діяльності школи.

Другий етап (1997-1999рр.) - дослідно-експериментальний - пов'язаний із проведенням констатуючого і формуючого експериментів, метою яких була розробка і апробування у загальноосвітній школі програми роботи з матеріалами ЗМІ, цілеспрямоване створення психолого-педагогічних умов, які б стимулювали формування у старшокласників загальнолюдських цінностей. Характер і хід дослідження постійно видозмінювались. Спочатку проводилось цільове спостереження, яке передбачало з'ясування стану діяльності педагогів міських та сільських шкіл Рівненщини з виховання загальнолюдських цінностей у процесі використання матеріалів ЗМІ, а також виявлення вихідного рівня сформованості у старшокласників загальнолюдських цінностей.

Розроблені і апробовані нами в умовах роботи школи педагогічні засоби корегування впливу ЗМІ на формування загальнолюдських цінностей у старшокласників дозволили відібрати ті засоби впливу на особистість школяра, які забезпечують максимальний ефект.

Третій етап (1999-2001рр.) - заключно-узагальнюючий характеризується розв'язанням проблеми у теоретичному і практичному аспектах, узагальненням та обробкою здобутих даних.

Наукова новизна дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні програми формування у старшокласників загальнолюдських цінностей засобами масової інформації, експериментальній апробації психолого-педагогічних умов, за яких забезпечується позитивний виховний вплив ЗМІ на процес формування у старших школярів загальнолюдських цінностей.

Теоретичне значення дослідження полягає в уточненні і науковому обґрунтуванні понять “загальнолюдські цінності”, “засоби масової інформації” щодо проблеми дослідження; у теоретичному обґрунтуванні критеріїв, показників та рівнів сформованості у старшокласників загальнолюдських цінностей; обґрунтуванні моделі і методики навчально-виховної роботи школи з матеріалами ЗМІ; виявленні психолого-педагогічних умов формування загальнолюдських цінностей в процесі роботи з матеріалами ЗМІ.

Практичне значення полягає у розробці методичних рекомендацій "ЗМІ у навчально-виховній роботі школи", які можуть бути використані вчителями та вихователями загальноосвітніх шкіл. Теоретичний аналіз результатів дослідження дав змогу розробити орієнтовну програму виховної роботи, а також узагальнити можливості виховного педагогічного впливу на сприйняття матеріалів ЗМІ.

Особистий внесок дисертанта полягає у науковому обґрунтуванні основних ідей та теоретико-методологічних основ досліджуваної проблеми, розробці та апробації експериментальної програми формування у старшокласників загальнолюдських цінностей засобами масової інформації, у створенні науково-методичних рекомендацій, матеріалів на допомогу педагогам-практикам, організаторам позакласної виховної роботи.

Достовірність і обґрунтованість результатів дослідження і основних висновків забезпечена теоретичною і методологічною обґрунтованістю вихідних положень; відповідністю застосованого комплексу методів дослідження його конкретній меті й завданням; дотриманням вимог щодо організації та проведення педагогічного експерименту; багаторічним експериментальним дослідженням та критичним аналізом фактичного матеріалу і результатів констатуючого та формуючого експериментів; покращенням об’єктивних показників рівнів сформованості загальнолюдських цінностей в учнів експериментальних груп; математичною обробкою кількісних показників.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати дослідження доповідались і обговорювались на науково-практичних конференціях працівників вищих навчальних закладів; на міжнародних науково-практичних конференціях: “Проблеми реалізації духовно-творчого потенціалу молоді: пошуки, перспективи” (Рівне, 1996 р.) "Миротворча діяльність школи і вузу" (Рівне, 1997 р.), "Взаємозв'язок психолого-

педагогічної науки і шкільної практики як фактор удосконалення педагогічної діяльності" (Рівне, 1998 р.), “Навчально-виховний процес у вузі і школі та шляхи його розвитку та удосконалення” (Рівне, 1999), “Психолого-педагогічні основи гуманізації виховання в школах і вищих навчальних закладах” (Рівне, 2000), “Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та вузі” (Рівне, 2001).

Положення, що виносяться на захист:

1. Теоретичне обґрунтування експериментальної програми формування у старшокласників загальнолюдських цінностей засобами масової інформації;
2. Зміст, засоби і методи оптимізації впливу засобів масової інформації на процес формування у старшокласників загальнолюдських цінностей;
3. Психолого-педагогічні умови формування загальнолюдських цінностей в процесі роботи з матеріалами засобів масової інформації;
4. Критерії і показники сформованості у старшокласників загальнолюдських цінностей.

Публікації. Результати дослідження відображені у 11 публікаціях автора, в тому числі 10 публікацій одноосібних, 5 статей у фахових наукових виданнях.

Структура і обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, загальних висновків, списку використаної літератури (199 джерел), додатків. Загальний обсяг дисертаційної роботи складає 214 сторінок друкованого тексту, з яких 181 сторінка основного тексту, 14 сторінок списку літератури, 19 сторінок додатків. Робота містить 17 таблиць і 4 рисунки на 11сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовується вибір теми дослідження, розкривається її актуальність, визначається об’єкт, предмет, мета та завдання, висвітлюється методологічна основа та методи дослідження, наукова новизна, теоретичне й практичне значення роботи, достовірність і апробація здобутих результатів.

У **першому розділі** “Загальнолюдські цінності: природа та соціально-інформаційна детермінація” у трьох підрозділах розглядаються методологічні основи дослідження; з’ясовується понятійний апарат; визначаються психологічні особливості впливу засобів масової інформації на сприйняття інформації старшокласниками. У першому розділі аналізується філософсько-соціологічна та психолого-педагогічна література з цієї проблеми.

Результати проведеного теоретичного аналізу філософсько-соціологічної та психолого-педагогічної літератури дозволили зробити висновок про те, що ЗМІ є об'єктивним фактором формування ціннісних орієнтацій старших школярів. Вплив ЗМІ на процес формування загальнолюдських цінностей відбувається у системі багатьох факторів, одні з яких сприяють йому, інші ж – протидіють.

Звідси випливає необхідність більш тісної взаємодії ЗМІ з іншими виховними факторами. У цій взаємодії виявляється специфіка ЗМІ, яка полягає у тому, що:

а) ЗМІ властивими їм формами відтворюють картину життя людства у свідомості школярів, формують знання певного рівня узагальнення і систематизації;

б) повідомлення і матеріали ЗМІ є основою формування певних поглядів старшокласників, разом з тим, у процесі міжособистісного спілкування та цілеспрямованої виховної роботи відбувається наукове уточнення цих знань і формується особистісне ставлення учнів до них;

в) вплив ЗМІ на формування ціннісних орієнтацій у старшокласників є досить результативним, що, з одного боку, обумовлено особливостями сучасних умов перебігу інформаційних процесів у державі, а з іншого – технологічною специфікою передачі

інформації;

г) вплив ЗМІ на формування загальнолюдських цінностей у школярів має багаторівневий та неоднозначний характер, що зумовлює необхідність цілеспрямованої виховної дії з боку педагогів.

Вивчення педагогічної літератури з проблеми формування загальнолюдських цінностей дозволяє стверджувати про наявність достатньо змістовної дослідницької бази для педагогічного аналізу цього явища. На важливість засвоєння загальнолюдських цінностей вказували у своїх працях видатні педагоги різних епох. Про це писали в епоху Просвітництва Жан-Жак Руссо, Я.А.Коменський, Й.Г.Песталоцці. В XIX ст. - К.Д.Ушинський, М.І.Пирогов, П.Ф.Каптєрєв, Л.М.Толстой, в XX ст. - В.М.Сорока-Росинський, В.О.Сухомлинський та ін.

Як вітчизняними, так і зарубіжними вченими-педагогами ця проблема розглядається як одна із центральних в освіті. Особливої гостроти вона набуває нині, коли на зміну моноідеології партійного підходу до проблеми освіти і виховання приходить відродження і визнання гуманістичної природи освітньо-виховної діяльності, орієнтованої на загальнолюдські цінності та ідеали. Освіта може бути деідеологізованою, але звільнитися від добродійної моралі вона не може. Поняття "загальнолюдські цінності" у педагогіці підкреслює єдину соціальну функцію, мету, зміст і спрямованість виховання, в якій би національній школі воно не здійснювалось. Як і всі особистісні утворення, дане поняття включає в себе пізнавальний, емоційний та поведінковий компоненти.

Про виховний вплив ЗМІ у сучасних умовах можна робити висновки лише опосередковано, зіставляючи їх з багатьма іншими чинниками. На процесі формування загальнолюдських цінностей засобами масової інформації значною мірою відбиваються особливості самого об'єкта впливу, тобто особистості учня, серед яких – надання учнем переваги певному засобу масової інформації, його особисте ставлення до ідей, які він репрезентує, зацікавленість і участь у їх реалізації. Крім того, на характер отриманої інформації впливають попередній досвід і звички взаємодії з джерелами інформації, суб'єктивні якості особистості школяра, пов'язані зі стереотипами його мислення, психологічним станом у момент сприйняття інформації.

Виховна дія ЗМІ часто виявляється неадекватною намірам комунікаторів. У всіх джерелах інформації свідомо чи мимоволі людина обирає те, що значуще саме для неї, що не суперечить її внутрішнім, іноді неусвідомленим потребам. Очевидно, що сучасні ЗМІ переважно не мають цілісної концепції інформаційної політики, спрямованої на формування певних цінностей у реципієнтів. Тому не випадково педагоги не задоволені змістом матеріалів ЗМІ. Між тим, ЗМІ значно збагатили і одночасно ускладнили процес формування особистості школяра.

Формування ціннісних орієнтацій у старшокласників засобами масової інформації має свої особливості: по-перше, це специфіка їх впливу, яка полягає у тому, що таке виховання, як правило, "неорганізоване"; по-друге, специфічним є характер сприйняття, який відрізняється від методично організованого сприйняття інформації на уроці; і, по-третє, ЗМІ мають опосередкований вплив: він специфічно заломлюється через соціальне оточення, друзів, батьків, вчителів і т.д.

У **другому розділі** “Стан вихованості у старшокласників загальнолюдських цінностей в контексті дії засобів масової інформації” у двох підрозділах вирішується завдання здобуття об’єктивних даних шляхом діагностики сформованості загальнолюдських цінностей у старших школярів, аналізуються фактори й критерії ефективності інформаційного впливу на формування їхніх ціннісних орієнтацій.

Виявлення рівня сформованості загальнолюдських цінностей у старшокласників і характеру впливу ЗМІ на цей процес передбачало:

1) фіксацію порівневого розуміння учнями змісту поняття "загальнолюдські цінності";

2) виявлення характеру відповідної даним цінностям діяльності;

3) встановлення ступеня впливу ЗМІ на процес формування ціннісних орієнтацій школярів;

4) виявлення основних мотивів соціально-політичної та інформаційної активності старшокласників.

З метою виявлення фактичних уявлень старшокласників щодо загальнолюдських цінностей ми використали тест словесної асоціації як індирективний прийом вивчення інтересів та установок особистості та методику “незавершених речень”, яка є змістовим індикатором тесту словесної асоціації.

У процесі дослідження були виявлені такі рівні сформованості знань про загальнолюдські цінності:

Перший рівень – відсутність таких цінностей на рівні знань, можливе скептичне ставлення.

Другий – рівень теоретичних знань, визнання необхідності дотримання моральних норм визначається позитивним емоційним ставленням до людини.

Третій – є розуміння, усвідомлення загальнолюдських цінностей, переконання у необхідності дотримання їх.

Четвертий - загальнолюдські цінності утвердились на рівні відповідних переконань та знаходяться у площині активного застосування.

Таким чином, як свідчать результати експериментальної роботи, вихідний рівень досліджуваних та експериментальних груп за ступенем сформованості знань про загальнолюдські цінності майже однаковий. У переважної більшості старшокласників сформованість знань про загальнолюдські цінності виявилась на другому та третьому рівнях (прибл.69,9 - 70,8%).

У процесі вивчення показників рівня сформованості загальнолюдських цінностей у старшокласників ми виходили з критеріальної ролі визначення мотивів орієнтації школярів на загальнолюдські цінності. Аналізуючи результати дослідження, ми дійшли висновку, що більшість старшокласників визнає перевагу гуманності над насильством. Однак мова може йти лише про зовнішні прояви такої установки. Досвід проведеного нами дослідження свідчить, що для того, щоб застосувати найбільш ефективні форми виховного впливу, важливо визначити точні мотиви їхньої поведінки та діяльності. Здобуті дані засвідчили, що причинами соціальної поведінки частини старшокласників, за їхнім власним зізнанням, є байдужість та прилаштування: 12,7% тих, хто заповнював анкети, ніколи не керувалися у своїй поведінці та діяльності мотивами вищого порядку; більше половини старших школярів у своїй зовнішньо нормативній поведінці часто керуються конформістськими принципами.

Для діагностики вихованості загальнолюдських цінностей у старшокласників ми використали трансформовану стосовно нашої мети методику визначення духовних ціннісних орієнтацій Е.О.Помиткіна, що базується на концепції розширення свідомості людини і відповідній зміні ціннісних орієнтацій від егоцентризму до загальнолюдських та трансцендентних цінностей.

За результатами діагностування було виявлено, що орієнтація на загальнолюдські цінності переважає у поведінці 12% старшокласників у експериментальних групах і 14,6% у контрольних групах. Більшість школярів (55,6% у контрольних групах та 44,6% у експериментальних групах) в першу чергу орієнтуються на сімейні цінності (2-й рівень); 14,3% учнів у контрольних та 26,2% в експериментальних групах орієнтуються на соціальні цінності; і, нарешті, у поведінці 17,2% учнів експериментальних та 15,5%

контрольних груп домінує егоцентризм.

Аналіз отриманих емпіричних даних проводився із застосуванням розрахунків індексу сформованості загальнолюдських цінностей у старшокласників та виявлення індексу прояву таких цінностей як чесність, справедливість, толерантність (терпимість), соціальна відповідальність, цінність іншої людини, бережливість до оточуючого світу. Індекс прояву кожної цінності у класі загалом та індекс сформованості загальнолюдських цінностей у кожного окремого учня визначався за формулою:

Індекс прояву цінності $I = \frac{P_1 + P_2 \square P_3}{N}$,

де I – індекс прояву;

P1, P2, P3 – кількість відповідей по кожному варіанту: 1бал – часто; 0 балів – ситуативно; -1бал – ніколи;

N – кількість респондентів.

Виявлений індекс засвідчив, що при максимальному значенні 1 бал і мінімальному -1 бал він коливався від -0,26 до 0,19. Результати констатуючого зрізу відображені у таблиці 1.

Таблиця 1.

Індекс прояву загальнолюдських цінностей (до початку формуючого експерименту)

Цінність	Експериментальні групи	Контрольні групи
Добродійність	- 0,36	- 0,29
Чесність	0,16	0,18
Справедливість	0,19	0,17
Толерантність	- 0,12	- 0,19
Соціальна відповідальність	- 0,15	- 0,2
Цінність іншої людини	0,15	0,11
Бережливість до оточуючого світу	- 0,26	- 0,24

Аналіз результатів дав підстави стверджувати, що жодна цінність не має індексу прояву близького до 1 (максимальне значення), тобто не має загального визнання. Найбільший прояв має прагнення до справедливості (0,19 і 0,17) та чесності (0,16 і 0,18). Малоцінними виявились такі загальнолюдські цінності як толерантність (– 0,12; – 0,19), бережливість до оточуючого світу (– 0,26; – 0,24), добродійність (– 0,36; – 0,29).

Для визначення сформованості загальнолюдських цінностей у кожного учня, ми пропонували відповісти на запитання анкети не лише старшокласникам, а й класним керівникам та вважали за індекс сформованості середнє значення Х.

У дослідженні взяли участь 11 класних керівників експериментальних та контрольних груп.

$X = \frac{C}{Y}$, де С – середня сума даних, отриманих учнем по всіх цінностях;

Y – кількість цінностей.

Було з'ясовано, що 17,4% учнів експериментальної групи мали досить високий індекс сформованості загальнолюдських цінностей (від 0,41 до 0,9), що підтвердила оцінка вчителів. Здобуті також дані про те, що самооцінка в цілому адекватна у 65,22% старших

школярів, 26,09% схильні завищувати самооцінку, і 8,69% занижують її. Індекс сформованості загальнолюдських цінностей у класі коливається від -0,83 до 0,9.

Аналізуючи результати констатуючого експерименту, ми дійшли висновку, що у школярів створений певний внутрішній потенціал формування орієнтації на загальнолюдські цінності. Але не всі учні володіють знаннями про суспільно-значущі якості (толерантне ставлення до інших, справедливість, цінність іншої людини, добродійність, чесність, гармонія з природою) і, тим більше, далеко не всі керуються ними у повсякденному житті.

Дослідження виявило, що ЗМІ займають одне з головних місць у формуванні загальнолюдських цінностей у старшокласників. Як значний їхній вплив оцінило 27,4% опитаних, і як такий, що має певне значення – 60,8%.

Що стосується оцінки ролі інформаційних каналів і особистого досвіду та його впливу на поведінку реципієнтів, то тут провідна роль належить останньому. Результати опитування показали, що детермінують поведінку старшокласників, в основному, здобуті на основі особистого досвіду знання про загальнолюдські цінності. Так, 51,3% опитаних поставили досвід особистої діяльності на перше місце. Друге місце віддано ЗМІ. Шоста частина опитаних старшокласників схильна будувати свою поведінку у відповідності до установок ЗМІ. На третє місце віднесено міжособистісне спілкування.

Для виявлення ефективності впливу ЗМІ на формування у старшокласників загальнолюдських цінностей ми оцінювали взаємозв'язок їхньої читацької та глядацької активності.

У **третьому розділі** "Шляхи підвищення ефективності виховного впливу ЗМІ на школярів" представлено створену експериментальну програму формування у старшокласників загальнолюдських цінностей засобами масової інформації у навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи, розкрито зміст найбільш перспективних методів роботи у цьому напрямі.

У процесі вирішення завдання дослідження першочергового значення набула роль учителя як комунікатора засобів масової інформації. У діяльності учителя, який керує сприйняттям повідомлень ЗМІ, можна виділити такі функції: інформаційну, мобілізаційну, орієнтаційну. Проведене нами дослідження дозволило розробити практичні рекомендації, зокрема запропонувати зміст роботи учителя з матеріалами ЗМІ, форми використання їх у процесі виховання ціннісних орієнтацій старшокласників, обґрунтувати прийоми залучення учнів до цієї роботи за умови поєднання самодіяльності, ініціативи учнів з педагогічним керівництвом в умовах демократизації школи.

Здійснюючи дослідно-педагогічну роботу, ми використовували можливості ЗМІ в навчально-пізнавальній діяльності старшокласників. Програми з літератури, історії, географії, біології для 9-11 класів дають широкі можливості формування загальнолюдських цінностей засобами масової інформації. У процесі навчальної роботи використовувались такі методи роботи з матеріалами ЗМІ: інформаційні хвилинки, твори на морально-етичні теми на основі публікацій, бесіди, навчальні дискусії, ділові ігри, самостійна дослідницька робота, створення навчальних відеофільмів тощо.

Ефективність використання засобів масової інформації у процесі формування орієнтації на загальнолюдські цінності у старшокласників залежить від оптимального поєднання активності, самодіяльності старших школярів з продуманим педагогічним керівництвом. Виховними засобами є створення умов для сприйняття інформації, покращення цілеспрямованого педагогічного керівництва сприйняттям інформації, нормалізація інформаційного навантаження, оптимальний відбір змісту, з одного боку, та формування "інформаційної грамотності", навичок аналізу, "демонтажу" повідомлень засобів масової інформації, з іншого боку. Розпочавши процес корегування сприйняття

школярами матеріалів засобів масової інформації, формування інформаційної грамотності з розвитку навичок аналізу та демонтажу текстів, ми прийшли до висновку про необхідність власної творчості старших школярів у сфері масової інформації, що забезпечує розвиток потреб та мотивацій сучасної молоді. В експериментальних школах були створені самодіяльні засоби масової інформації: газета "Бомба" (Квасилівська ЗОШ Рівненського району), радіогазета "Новини з-під парти" (Рівненська ЗОШ№15).

Проектуючи сучасні засоби та методи формування загальнолюдських цінностей у старшокласників за допомогою засобів масової інформації, ми опиралися на відомі у вітчизняній педагогіці форми, враховуючи ціннісні орієнтації сучасних старшокласників, їхні реальні інтереси, актуальність подій навколишнього життя, намагаючись культивувати таку перетворюючу діяльність, у якій є місце самоорганізації, самовираженню, самореалізації, саморозвитку старшокласників, свідомому прийняттю рішень.

Впровадження у навчально-виховний процес створеної технології відбувалось протягом 1996-2001 років. Експериментальне дослідження здійснювалося за паралельною схемою, тобто було виділено два однорідних об'єкта – експериментальні (Квасилівська ЗОШ Рівненського району, Рівненська ЗОШ №15) та контрольні школи (Рівненські ЗОШ №6, 22). В експериментальних школах було введено в дію створену технологію формування загальнолюдських цінностей у старшокласників засобами масової інформації, у контрольних школах навчально-виховний процес відбувався за традиційною організацією. Це дало можливість порівняти вихідні та кінцеві характеристики процесу формування у старшокласників загальнолюдських цінностей засобами масової інформації і обґрунтувати ефективність запропонованої виховної технології.

У результаті проведення формуючого експерименту кількість школярів експериментальної групи з високим рівнем сформованості поняття про загальнолюдські цінності досягла 29,47% проти 15,7% контрольної групи, з достатнім – 40,48% проти 19,93%, середнім – 21,25% проти 44,74%, з низьким рівнем залишилось лише 8,8%, на відміну від контрольних, де кількість хоча і зменшилась, однак сягає 19,63%.

Позитивні зрушення в експериментальних класах були зафіксовані і за результатами тесту словесної асоціації та за методикою незавершених речень. Було виявлено, що в експериментальних класах зросла кількість учнів, що, за класифікацією Е.О.Помиткіна, мають 4-й та 5-й рівні розвитку свідомості (рівні загальнолюдських та трансцендентних цінностей) з 12% під час констатуючого зрізу до 19,7% під час заключного зрізу при зниженні кількості учнів, в поведінці яких домінує егоцентризм з 17,2% до 9,2%. За такого підходу відбулось незначне (з 44,6% до 41,8%) зменшення кількості старшокласників, що мали 2-й рівень розвитку свідомості (рівень сімейних цінностей).

За результатами заключного зрізу визначався також індекс вираженості таких загальнолюдських цінностей: добродійність, чесність, справедливість, толерантність, соціальна відповідальність, цінність іншої людини, бережливість до оточуючого світу. Результати відображені у таблиці 2.

Таблиця 2

Динаміка змін індексу прояву загальнолюдських цінностей в учнів експериментальних та контрольних груп (після формуючого експерименту)

Цінність	Експериментальні групи у 1998 році	Експериментальні групи у 2000 році	Контрольні групи у 1998 році	Контрольні групи у 2000 році
Добродійність	- 0,36	- 0,04	- 0,29	- 0,3
Чесність	0,16	0,27	0,18	0,13
Справедливість	0,19	0,31	0,17	0,2
Толерантність	- 0,12	0,1	- 0,19	- 0,16
Соціальна відповідальність	- 0,15	0,21	- 0,2	- 0,19
Цінність іншої людини	0,15	0,42	0,11	0,2
Бережливість до оточуючого світу	- 0,26	0,53	- 0,24	- 0,21

Якщо в експериментальних групах індекс прояву кожної цінності зріс від 0,12 до 0,79 бала, то в контрольних групах зростання коливалось від 0,01 до 0,03. Що стосується індексу сформованості загальнолюдських цінностей в цілому, то в учнів експериментальних груп він зріс в середньому на 0,32 бала, тоді як у контрольних групах зростання відбулось незначне на 0,08 бала.

Результати дослідження дозволяють стверджувати, що формуючий експеримент довів ефективність запропонованої програми формування у старшокласників загальнолюдських цінностей засобами масової інформації та дають підстави для таких **висновків:**

1. Особливості суспільного розвитку роблять актуальним завдання формування загальнолюдських цінностей у старшокласників. Динамічність соціальних процесів, інформаційна розмаїтість, тотальність її впливу викликають зміни у світогляді молоді. Тому необхідно в навчально-виховній роботі школи виховувати у старшокласників вміння аналізувати та оцінювати матеріали ЗМІ, аргументовано доводити свою точку зору.

В основі змісту навчально-виховної роботи загальноосвітньої школи з формування у старшокласників загальнолюдських цінностей у процесі застосування засобів масової інформації лежить розкриття особливостей і показ провідних тенденцій сучасного суспільного розвитку. Динаміка цього процесу узагальнена нами через аналіз наукових першоджерел, обґрунтування та використання наукових понять: ціннісні орієнтації, загальнолюдські цінності, засоби масової інформації, інформаційна грамотність та ін.

2. У процесі констатуючого експерименту було підтверджено, що засоби масової інформації суттєво впливають на процес формування у старшокласників ціннісних орієнтацій, проте коефіцієнт їхньої корисної дії у сучасних умовах є досить невисоким, оскільки дія ЗМІ на школярів є за своєю сутністю процесом стихійним. На жаль, вчителі не можуть впливати на зміст та якість матеріалу, який транслюють засоби масової інформації.

3. У системі "засоби масової інформації - особистість" перші далекі від повноцінної реалізації виховної функції, проте сприяють соціалізації, оскільки володіють високим

мотиваційним потенціалом. Виховний та освітній вплив засобів масової інформації можливий лише за умови поєднання масово–комунікаційних процесів з процесом їх

міжособистісної переробки. Застосовуючи цей підхід, педагоги мають можливість впливати на процес формування ціннісних орієнтацій учнів, підсилюючи позитивний і певною мірою нівелюючи негативний вплив засобів масової інформації. Також, ЗМІ сприяють формуванню загальнолюдських цінностей у старшокласників за умови цілеспрямованого, керованого виховного впливу.

4. У процесі дослідження, ми виходили з того, що формування загальнолюдських цінностей у старшокласників засобами масової інформації вимагає врахування положень, які передбачають:

- цілеспрямоване використання педагогом можливостей засобів масової інформації та педагогічне керівництво сприйняттям інформації;
- співвідношення ціннісних орієнтацій особистості, які опосередковують світогляд суспільства, його установки, що детермінують сприйняття інформації;
- особливості сприйняття засобів масової інформації молодіжною аудиторією;
- виховні можливості засобів масової інформації у процесі формування загальнолюдських цінностей;
- актуалізацію потреб старшокласників у самореалізації в процесі створення шкільних засобів масової інформації.

5. Для визначення ступеня впливу засобів масової інформації на формування загальнолюдських цінностей у старшокласників, а також ефективності обраних нами форм і методів навчально-виховної роботи проводились зрізи у експериментальних та контрольних групах на початку дослідно-експериментальної роботи та після її завершення. Позитивна роль цілеспрямованої виховної роботи у цьому напрямі підтвердилась співставленням здобутих результатів з даними зрізу в контрольних групах. Подібні результати дозволили зробити висновок про те, що зміст і методи роботи з ЗМІ, які використовувалися у процесі експерименту, дієві щодо впливу на формування загальнолюдських цінностей у старшокласників.

6. Ефективність використання засобів масової інформації в процесі формування у старшокласників загальнолюдських цінностей залежить від розвитку досвіду сприйняття інформації, вміння критично її аналізувати, набуття навичок роботи з суперечливими матеріалами засобів масової інформації, вміння аргументовано, критично оцінювати різні ідеї, відстоювати свої погляди та переконання.

7. У процесі керівництва сприйняттям матеріалів засобів масової інформації вчитель виступає комунікатором, референтом, координатором. При цьому він виконує такі функції: інформаційну, мобілізаційну, розвивальну, орієнтаційну. Їх здійснення сприяє покращенню педагогічного керівництва і реалізується засобами орієнтації, стимулювання, підготовки сприйняття, вироблення ставлення до повідомлень засобів масової інформації, використання їх у навчально-виховному процесі, урахування інтересів і потреб учнів. Оптимальне поєднання виховних засобів, спрямованих на диференційоване сприйняття інформації, покращення цілеспрямованого педагогічного керівництва цим процесом, регуляція інформаційного навантаження, відбір змісту інформації підвищує ефективність використання засобів масової інформації у формуванні загальнолюдських цінностей у старшокласників.

8. Формування інформаційної грамотності, аудіовізуальної культури старших школярів, прагнення до самовираження призводить до необхідності створення локальної шкільної системи "масової комунікації", функціями якої є регулювання мікросоціальних процесів, формування мікросоціальної громадської думки та ін.

9. Проведене дослідження дозволило розробити практичні рекомендації, визначити

програму, запропонувати зміст роботи учителя з формування загальнолюдських цінностей у старшокласників засобами масової інформації, обґрунтувати прийоми залучення

школярів до такої роботи за умови поєднання самодіяльності учнів з педагогічним керівництвом.

10. Дослідження формування загальнолюдських цінностей у старшокласників засобами масової інформації не вичерпує усіх питань проблеми ефективності виховного впливу засобів масової комунікації. Потребують вивчення питання ефективності виховного впливу засобів масової інформації на школярів інших вікових груп, проблеми підготовки вчителів до формування ціннісних орієнтацій школярів засобами масової інформації, методика використання засобів масової інформації у позакласній роботі, використання ЗМІ на заняттях з дисциплін гуманітарного циклу та ін.

Основний зміст дисертаційного дослідження дисертації викладений у таких публікаціях автора:

1. Попова Д.А. Загальнолюдські цінності: соціально-філософський та психолого-педагогічний аспекти // Наука і освіта. Науково-практичний журнал Південного наукового Центру АПН України. – 1999. - № 5-6. - С.32-35.

2. Попова Д.А. Фактори впливу засобів масової інформації на виховання старшокласників // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К.Д.Ушинського. Збірник наукових праць. Випуск 1-2. - Одеса, ПДПУ ім.К.Д.Ушинського, 2000. - С.185-190.

3. Попова Д.А. Формування загальнолюдських цінностей у старшокласників та вплив засобів масової інформації на цей процес // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти. Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 12. Частина ІІ.- Рівне, 2000. – С.207 –214.

4. Попова Д.А. Учитель як комунікатор та координатор впливу засобів масової інформації на особистість старшокласника // Наука і освіта. Науково-практичний журнал Південного наукового Центру АПН України. – 2001. - № 1. - С.21-25.

5. Попова Д.А. Вплив масових інформаційних процесів на особистість старшокласника // Теоретичні питання освіти і виховання. Збірник наукових праць. Випуск 17. – Київ: Видавничий центр КНЛУ, 2001.- С.165 – 169.

6. Дем'янчук С.Я., Попова Д.А. Ідеї миру в педагогіці // Проблеми реалізації духовно-творчого потенціалу молоді: пошуки, перспективи. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. - Випуск 1. – Рівне, РІПКПК, 1996.- С.105-107.

7. Попова Д.А. В дусі ідей миру // Миротворча діяльність школи та вузу. Збірник наукових праць. – Рівне: Тетіс, 1997. - Частина 2 - С.124-125.

8. Попова Д.А. Психологічні основи виховання старшокласників засобами масової інформації // Взаємозв'язок психолого-педагогічної науки і шкільної практики як фактор вдосконалення педагогічної діяльності. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. - Рівне, РІПКПК, 1998. - С.176-178.

9. Попова Д.А. Некоторые аспекты воспитания в духе мира // Збірник праць Міжнародної науково-практичної конференції. Навчально-виховний процес в вузі і школі та шляхи його розвитку та удосконалення. Ч.1. - Рівне: Тетіс, 1999. - С.144-145.

10. Попова Д.А. Ефективність впливу засобів масової інформації на формування загальнолюдських цінностей у старшокласників // Психолого-педагогічні основи гуманізації виховання в школах і вищих навчальних закладах. Збірник наукових праць. - Рівне: Тетіс, 2000. - С.378-380.

11. Попова Д.А. Проблеми формування загальнолюдських цінностей у школярів в умовах інформатизації суспільства // Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-

виховного процесу в школі та вузі. Збірник наукових праць. - Рівне: Ліста, 2001. – С.349 – 353.

Анотація

Попова Д.А. Формування загальнолюдських цінностей у старшокласників засобами масової інформації в сучасних умовах. - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.07 – теорія і методика виховання. – Інститут проблем виховання АПН України, Київ, 2002.

Досліджується процес формування у старшокласників загальнолюдських цінностей засобами масової інформації в сучасних соціокультурних умовах. Розкриті сутність і зміст програми формування у старших школярів загальнолюдських цінностей та визначено психолого-педагогічні умови її ефективності. Запропоновано зміст роботи учителя з формування у старшокласників загальнолюдських цінностей засобами масової інформації, обґрунтовано прийоми залучення школярів до такої роботи за умови поєднання самодіяльності учнів з педагогічним керівництвом в умовах демократизації школи.

Представлена та експериментально перевірена технологія виховання у старшокласників загальнолюдських цінностей з використанням засобів масової інформації у навчальній та виховній діяльності школи.

Основні результати роботи відображені у наукових публікаціях.

Ключові слова: ціннісні орієнтації, загальнолюдські цінності, засоби масової інформації, інформаційна грамотність.

Аннотация

Попова Д.А. Формирование общечеловеческих ценностей у старшеклассников средствами массовой информации в современных условиях. - Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.07 – теория и методика воспитания. – Институт проблем воспитания АПН Украины, Киев, 2002.

Диссертация посвящена вопросам формирования у старшеклассников общечеловеческих ценностей средствами массовой информации в современных социокультурных условиях. Изучение работ отечественных и зарубежных ученых-педагогов, на основе анализа которых были сделаны определенные теоретические выводы, позволило выделить черты личности, сориентированной на общечеловеческие ценности:

восприятие современного мира целостно, во всех его взаимосвязях; планетарное, глобальное мышление, целостное восприятие окружающего мира и человека как его неотъемлемой частицы и высочайшей ценности; чувство личной ответственности за решение глобальных проблем, которые касаются каждого жителя Земли;

– чувство справедливости и отвращение к насилию, понимание ценностно-смыслового равенства людей;

– реализм в подходе к проблемам, которые возникают, выделение их во всей сложности и разнообразии;

– гибкость мышления, умение видеть альтернативный путь решения проблем, преодоление стереотипов;

– информационная грамотность, сознательное информационное поведение, потребность в получении качественной информации и её анализе.

Разработана программа исследования уровня сформированности у старшеклассников общечеловеческих ценностей. В процессе эксперимента было подтверждено, что средства массовой информации значительно влияют на процесс формирования ценностных ориентаций старшеклассников, тем не менее коэффициент их полезного действия в

современных условиях довольно невысок, так как действие СМИ на школьников является, в сущности, процессом стихийным, неуправляемым. СМИ оказывают содействие формированию у старшеклассников общечеловеческих ценностей при условии целенаправленного, управляемого воспитательного влияния.

В процессе опытно-экспериментальной работы были использованы возможности СМИ в учебно-познавательной деятельности. Тесная взаимосвязь со школьными предметами создает предпосылки для глубокого и всестороннего восприятия и понимания учащимися материалов СМИ. Изучение гуманитарных и естественных дисциплин в школе открывает широкие возможности для рассмотрения моральных проблем в системе определенных социальных отношений. В процессе учебной работы использовались такие методы работы с материалами СМИ: информационные минутки, сочинения на морально-этические темы на основе публикаций, беседы, учебные дискуссии, деловые игры, самостоятельная исследовательская работа, создание учебных видеофильмов и т.п.

Эффективность использования средств массовой информации в процессе формирования у старшеклассников ориентации на общечеловеческие ценности зависит от оптимального сочетания воспитательных средств с активностью, самодеятельностью старших школьников с продуманным педагогическим руководством. Воспитательными средствами являются: создание условий для восприятия информации, улучшение целенаправленного педагогического руководства восприятием информации, нормализация информационной нагрузки, оптимальный отбор содержания, с одной стороны, и формирование "информационной грамотности", навыков анализа, "демонтажа" сообщений средств массовой информации, с другой стороны. В процессе корректирования восприятия школьниками материалов средств массовой информации и формирования информационной грамотности был сделан вывод о необходимости собственного творчества старших школьников в сфере массовой информации, которое обеспечивало бы развитие потребностей и мотиваций современной молодежи. Проектируя современные средства и методы формирования у старшеклассников общечеловеческих ценностей с помощью средств массовой информации, нами модернизировались известные в отечественной педагогике формы, с учетом ценностных ориентаций современных старшеклассников, их реальных интересов, актуальности событий окружающей жизни. Осуществлялась такая преобразующая деятельность, которая предполагала самоорганизацию, самовыражение, самореализацию, саморазвитие старшеклассников.

Результаты позволяют сделать вывод о том, что содержание и методы работы со СМИ, которые использовались во время эксперимента, влияют на формирование у старшеклассников общечеловеческих ценностей. Формирование информационной грамотности, аудиовизуальной культуры старших школьников, стремление к самовыражению приводит к необходимости создания локальной школьной системы "массовой коммуникации". Проведенное исследование позволило разработать практические рекомендации, в том числе предложить содержание работы учителя по формированию общечеловеческих ценностей у старшеклассников средствами массовой информации, определить программу, обосновать приемы привлечения школьников к подобной работе.

Основные результаты работы отображены в научных публикациях.

Ключевые слова: ценностные ориентации, общечеловеческие ценности, средства массовой информации, информационная грамотность.

Summary

Popova D.A. Formation of Senior Pupils' Universal Values by Means of Mass Media in Modern Conditions. – Manuscript.

Theses for a candidate degree by specialty 13.00.07 – theory and methods of upbringing –

The Institute of upbringing problems of The Academy of Pedagogical Science Ukraine, Kyiv, 2002.

The process of senior pupils' universal values formation in modern social and cultural conditions and mass media influence on this process is investigated. The state and prospects of given problem development in modern school are analyzed. The essence and contents of the system of senior pupils' universal values formation and the effectiveness of this technology is shoved. The context and program of teachers' work is proposed. The model of upbringing system and of mass media information in the process of senior pupils' universal values formation is presented, experimentally tested and proved.

The main results of the work are reflected in the scientific articles.

Key words: value orientations, universal values, mass media, informational culture.